

Sosyal Araştırmalar Enstitüsü ile Erich Fromm ve Sigmund Freud İlişkisi

Relation of Institute for Social Research with Erich Fromm and Sigmund Freud

Öğr. Gör. Selin Kiraz

Başvuru Tarihi: 23.05.2017

Kabul Tarihi: 22.06.2017

Öz

Sosyal Araştırmalar Enstitüsü, eleştirel perspektifi daima göz önünde bulundurarak çalışmalarını yürüten, tarihsel süreç içerisinde birçok konu, olay ve sorun olarak gördükleri alanlarda çalışmalarda bulunan Almanya merkezli bir okuldur. Enstitü üyelerinin yayımlanan çalışmalarında tarih, sosyoloji, siyaset bilimi gibi başat alanlar göze çarpar niteliktedir. Psikanaliz konusundaki çalışmaları ise diğer alanlara göre oldukça sayılı fakat bir o kadar da incelenmeye değerdir. Bu çalışmada, Enstitü'ye katıldığı ilk dönemde kendisini NeoFreudcu olarak addeden Erich Fromm'dan yola çıkarak Enstitü üyelerinin psikanalizle ilgili çalışmaları incelenmiş ve üyelerin bu bilimsel alana olan olumlu-olumsuz görüşleri ele alınmıştır. Çalışmanın amacı, birçok alanda sosyal bilimlere adına çok değerli çalışmalara imza atan bu kuramcılarının psikanalize ve Freud'un kuramlarına bakış açılarını yansıtmak ve psikanalizi kendi çalışmalarında nasıl kullandıklarını belirlemektir.

Anahtar Kelimeler: Frankfurt Okulu, Freud, Fromm, Psikanaliz

Abstract

The Institute for Social Research is a German-centered school always carrying out their work with a critical perspective that has been working in the fields of many issues, events and problems in the historical process. In the published works of the members of the Institute, the

leading fields such as history, sociology, politics are remarkable. The studies on the subject of psychoanalysis are rather numerous compared to other fields, but they need to be examined as well. In this study, the studies of psychoanalysis of Institute members are examined via Erich Fromm, who regarded himself as NeoFreudist and the positive-negative opinions of the members on this scientific field were discussed. The aim of the study is to reflect on the views of psychoanalysis and Freud's theories of these theoreticians who have signed many valuable works on behalf of many social sciences, and how they use psychoanalysis in their own work.

Keywords: Frankfurt School, Freud, Fromm, Psychoanalysis

Giriş

Sosyal Araştırmalar Enstitüsü, bir diğer adıyla Eleştirel Okul ya da Frankfurt Okulu, 1923 yılında Almanya'da kurulmuş, temelini Marksizm'den alan, fakat aynı zamanda Marksizm'e eleştirel yaklaşan, onun eksik yönlerini tamamlamaya yönelik çalışmalarda bulunan, sosyoloji, felsefe, tarih, siyaset bilimi, sanat ve estetik gibi birçok alanda çalışmalarını yaptığı bir okuldur. Okulun psikanalize olan yaklaşımı ise dönem dönem değişiklikler göstermiş, fakat genel olarak psikanalizi Marks ve Freud'un tezlerini bir araya getirerek ele almışlardır (Jay, 2014, s. 40).

Psikanalizle ilgili ender sayılabilecek çalışmaların en ünlü ismi, kuşkusuz Erich Fromm olmuştur. Fromm, Enstitü üyesi olduğu süre içerisinde yaptığı çalışmalarla adından söz ettirmiş, Enstitü'nün diğer üyelerinin de psikanalizi kendi uygulamalarına dahil etme girişimini desteklemiştir. Enstitü çatısı altında yaptığı ilk çalışmalarda Fromm, Freud'un psikanalitik kuramlarına karşı nasıl olumlu bir tutum içerisinde olduysa, ilerleyen yıllarda ve Enstitü'den ayrıldıktan sonra da bir o kadar muhalif bir tavır sergilemiştir. Freud'a karşı bu eleştirel tutumu zaman zaman destek görse de çoğu zaman diğer üyelerin itirazları ile karşılanmıştır.

Adorno, Horkheimer, Marcuse ve Habermas gibi Enstitü'nün en önemli isimleri, çok da fazla sayıda olmayan, psikanalizle ilgili ya da psikanaliz yardımıyla elde ettikleri çalışmalarında çoğu kez Freud merkezli bir yaklaşımı benimsemişler fakat belli bir dönemde Fromm ile ortak çalışmalarda da bulunmuşlardır.

Psikanalizle bütünleştikleri dönemde kuramcılarının birçoğu bu alanın göz ardı edilemeyecek derecede diğer disiplinlerle birlikte değerlendirilebileceğini, bunun yanı sıra başarılı, doğru ve gerçekçi analiz yapabilmede psikanalitik yaklaşımların oldukça etkili olduğunu kabul etmişlerdir.

Genel olarak Frankfurt Okulu'nun kuruluşundan itibaren kendi içerisinde dört aşama geçirdiği varsayılır. Her bir aşamada aslında kendilerinin psikanalize olan bakış açılarındaki değişiklikleri de gözlemlemek mümkündür. Hatta Enstitü'nün "kuşak farkı" olarak adlandırılan en büyük farklılıklarından biri de bu kuşakların başını çeken üyelerin psikanalize olan yaklaşımları olarak nitelendirilebilmektedir.

Frankfurt Okulu'nun psikanaliz ile bütünleşmesini Fromm ile ilişkilendirmek tabii mümkündür. Fakat bu, eksik bir yaklaşım olacaktır. Peki Freud bu çalışmaların neresindedir? Kendi döneminde belki de teorilerinin benimsenmesi bakımından en büyük güçlüklerle karşılaşan bir bilim insanı olan Freud, elbette ki Frankfurt Okulu tarafından birçoklarına göre daha tutarlı bir şekilde incelenmiş, eleştirilmiştir. Kendisinin Enstitü'ye birebir müdahalesinin ya da Enstitü bünyesinde yaptığı bir çalışmasının olmamasına rağmen Freud'un psikanalitik yaklaşımları Fromm da dahil olmak üzere birçok kuramcının kitap, makale veya diğer bilimsel çalışmalarında başvurdukları bir kılavuz haline gelmiştir.

Çalışmada, Sosyal Araştırmalar Enstitüsü ile psikanalizin birbiriyle olan ilişkilerinin doğru bir şekilde anlaşılması bakımından öncelikle Sigmund Freud ve Erich Fromm'un bilimsel yaklaşımları bütüncül bir yaklaşımla ele alınmış, sonrasında ise Enstitü üyelerinin yaptıkları çalışmalar üzerinden Freud ve Fromm ile olan ilişkisi ve psikanalizi kullanma biçimleri teorik literatür taraması yoluyla incelenmiştir.

Sigmund Freud ve Psikanaliz Üzerine alışmaları

Psikanaliz biliminin kurucusu olarak kabul edilen Avusturyalı Sigmund Freud 1856 ile 1939 yılları arasında geçen 83 yıllık hayatı boyunca bilim adına birçok çalışma yapmıştır. Freud, kendisinin insan ilişkilerini konu alan bilimlere yönelmesini öğrenmeye susamışlık olarak ifade etmiştir. Bilimsel araştırmalara yönelik olarak, bu araştırmaların hayatının temel ilgi alanı olduğunu açıklayan Freud, psikanalizi daima tıbbın bambaşka bir konusu ve oldukça derin bir titizlikle incelenmesi gereken bir alan olarak düşünmüş, yaşamı ve bilim hayatı boyunca kendisini sürekli olarak bu alanda yetiştirmek için çalışmıştır (Freud, 1996b, s. 18).

Freud, ilk olarak 1880 yılından itibaren geçen iki yıl süresince histeri semptomlarının ortaya çıkış nedenleri ve tedavi yöntemleriyle ilgili birtakım çalışmalarda bulunmuştur. Daha sonra ise Viyana'da beyin anatomisi üzerine çalışmalar yapan Freud, ilerleyen dönemde ilgisini sinir hastalıklarının incelenmesine verir. Bu incelemeler sonucunda ise sinir hastalıklarıyla ilgili çalışmalarından vazgeçerek için *ruh* yönünü ele almaya başlar (Freud, 2009, s. 7-10).

Ruh konusunda ilk olarak bilinçsizlik ve bastırma kavramlarını ortaya atarak, telkin ve serbest ağırımıyla bastırılan bu istek ve duyguları hastaya açıklamanın çok daha faydalı sonuçlar ortaya çıkardığını fark etmiştir. O, psikanalizde izlediği yolla ilgili olarak şu açıklamalarda bulunmuştur: "Ruhsal olayların sıkı bir *gerekircilik (determinizm)* ilişkisi içinde akıptiğini düpedüz benimsemekteydim; dolayısıyla, yoğun bir dikkat sonucu hastanın anımsayacağı şeyin aradığımız şeyle ilgisiz tamamen gelişigüzel şeyler olduğuna inanamazdım." (Freud, 1996a, s. 37). Bu açıklamayla, psikolojik birtakım rahatsızlıkların temelinde yatan sebepleri, kişinin yaşamında daha önce başına gelen olumsuz olaylarda aramak gerek-

tiği konusunu gündeme getirmiştir. Hatta incelediği hastalar üzerinde uyguladığı tedavi yöntemlerini daha hastaların başından geçen olayların analiz edilmesine bağlamıştır.

Freud daha sonra, günümüzde kendi adıyla bütünleşen bir alana odaklanır: Rüyalar. 1900 yılında yayımladığı ilk kitabı *Rüya Yorumları*'nda insan kişiliğinin bilinmeyen yanlarının keşfedilmesinde rüyaların içeriğine dikkat edilmesi gerektiğini savunmuş, bilinçaltı duygu ve düşüncelerin önemine dikkat çekmiştir: "...duygularımızın, eylemlerimizin yalnız aydın düşünceler ve bilinçli güçlerce güdüldüğünü ya da belirlendiğini sananlar buzdağının su üstü kesimiyle hesap yapanlardan daha zekice davranmış olamazlardı. Hayatımız hep akıl elemanı içinde ve göz önünde serbestçe yüzerek geçmiyordu, hayat gemisi bilinçdışının parlamalarına sıkı sıkı bağlıydı." (Freud, 2006, s. 20).

Psikanaliz çalışmaları kapsamında ruhu tüm detaylarıyla inceleyen Freud, kişinin gördüğü her rüyanın gerisinde onu etkileyen bilinçli arzular ve düşünce yığınlarının varolduğunu savunmuştur. Rüyaların ortaya çıkış nedenlerini araştıran Freud, rüyaların, onu gören bireyin günlük yaşantısında karşısına çıkan, bilinçaltına attığı, bu durumdan kendisinin bile farkında olmadığı, ancak psikanalitik tekniklerin uygulanmasıyla ortaya çıkarılabilecek zihinsel bir işleyiş olduğu üzerinde durmuştur (Brenner, 1998, s. 160).

Rüyaların yanı sıra Freud'un üzerinde çalıştığı teorilerden birkaçı oldukça ses getirmiştir. Bunlardan ilki çocukta cinsel gelişme ile ilgili olan teoridir. Bu teori, Freud'un o dönemde de günümüzde de en çok eleştiriye maruz kaldığı çalışmalarından biridir. Buna göre Freud, insanların doğuştan itibaren her türlü davranışlarının cinsel duygulara dayandığını ileri sürer. Freud'a göre, çocukta cinsel dürtüler erinlik (buluş) çağında değil, henüz bebekken başlar. O, erkek çocukların anneye, kız çocukların daha çok babaya düşkün olmalarını cinsel duyguların faaliyette olduklarına bir kanıt olarak görür. Erkeklerin çoğunlukla annelerine benzeyen kadınları sevmeleri de, Freud'a göre, bundandır (Ahmed, 2012, s. 65).

Freud'un en bilinen teorilerinden bir diğeri ise *Oidipus Kompleksi* isimli çalışmasıdır. Yunan filozof ve tragedya yazarı Sophokles'in *Kral Oidipus* tragedyasından alınan bu isim erkek çocuğun babasını öldürmek ve annesine sahip olmak istemesini ifade eder.

Tersi, yani kız çocuğunun babasıyla olmak istemesi ve anneye beslediği düşmanlık ise *Elektra Kompleksi* olarak ifade edilir. Freud'un bu çıkarımı şiddetle reddedilmiş, özellikle muhafazakâr toplumlarda Freud ve bilimsel yöntemleri kesinlikle kabul görmez olmuştur. Freud ise, bilimsel denemelere dayanarak ortaya attığı fikirlerinin doğru olduğunu savunmuş ve her ne olursa olsun fikirlerini hiçbir zaman değiştirmeye yanaşmamıştır (Ahmed, 2012, s. 68).

Freud'un 1900'de yayımlanan *Rüya Yorumları*'ndan başka *Totem und Tabu* (*Totem ve Tabu*), *Das Ich und Das Es* (*Ben ve O*); *Moses und Monotheism* (*Musa ve Tektanrılık*) gibi önemli eserleri bulunmaktadır.

1938'de Naziler, Avusturya'yı istilâ ettikleri zaman Freud'un kitaplarını yakarak onun teorileri üzerine konuşmayı yasaklamışlardır. Yakınlarının yardımı ile Viyanadan kaçan Freud hayatının son dönemlerini İngiltere'de geçirmiş ve 1939'da hayatını kaybetmiştir.

Erich Fromm ve Psikanaliz Üzerine Çalışmaları

Alman filozof Erich Fromm (1900-1980), psikoloji ve sosyoloji üzerine aldığı eğitimle, psikoloji bilimine insancıl bir yaklaşım sergileyen sosyal psikoloji alanının en önemli temsilcilerinden biri olmuştur. Çocukluğunu, son derece dini bir çevrede geçiren Fromm, Yahudi düşüncesindeki mesihe özgü anlatımlardan etkilendiğini de ifade etmiştir (Geçtan, 1980, s. 119).

Sosyoloji kökenli oluşundan dolayı Fromm'un psikolojiye katkıları toplumsal sorunların psikanalitik açıdan ele alınması yönünde olmuştur. Bu açıdan bakıldığında Fromm'a göre psikolojide söz konusu olan şey yalnızca birey değildir. Fromm, psikolojiyi birey merkezli yorumlayan anlayışları net bir dille eleştirerek sosyal psikolojiyi tüm ayrıntılarıyla açıklamaya çalışmıştır.

Fromm'un üzerinde çalıştığı, ilgisini çeken ve üzerinde durulması gereken bir diğer konu da sembol dili üzerine yaptığı araştırmalarıdır. Kendisi, sembol dilinin anlaşılması ve öneminin kavranması için uğraşmıştır. Çünkü ona göre insanlık tarihinin ilk günden bu yana geliştirdiği tek ortak dil, sembol dilidir. Fromm için sembol dilinin dikkate alınması ve çözümlenmeye çalışılması, insan ruhundaki birçok bilinmezliğin, şifreli ve gizli kalmış fikirlerin ortaya çıkmasını da kolaylaştıracak bir araçtır. Fromm,

modern toplumlarda insanlar sembol dilini bilmiyor hissine kapılırsalar ya da uyanık durumdayken bu dilin gerekli olmadığını düşünsele de insanların bilmesi gereken tek ortak dilin sembol dili olduğunu ileri sürer (Fromm, 2014, s. 21).

Genel olarak Fromm yaptığı çalışmalarda sık sık şu soruyu sormuştur: “Acaba davranışlarımızla düşüncelerimiz arasında ne gibi bir ilişki vardır?” Buna göre bireyin yaşadığı çevrede, kimi durumlarda, düşünceleri ve davranışları arasında bir paralellik gözlemlenemez. Çünkü kişinin ne düşündüğü, ne yaptığına değil ne yapmak istediğine bağlıdır.

Fromm’un özellikle Freud’un çalışmalarını da inceleyerek rüyalar üzerinde öne sürdüğü görüşler de ilginçtir. Tıpkı çalışmalarında ön planda tuttuğu “kişinin ne yaptığı değil ne yapmak istediği onun düşüncelerini yansıtır” görüşü çerçevesinde rüyaları açıklar. Ona göre rüyaların ortak özelliği, kişinin uyanık haline zıt bir şekilde, rüya esnasında mantık kurallarının geçerliliğinin olmamasıdır. Yani kişi, mantığını devre dışı bırakarak yalnızca hissettiği şeyleri yaşar. Buna göre rüya gören kişi için bu rüya yüzde yüz gerçektir ve kesindir. Uyanık hallerdeki gibi acaba, belki, sanki durumları yoktur. Rüya, net, saf ve gerçekte bir yaşayıştır (Fromm, 2014, s. 19).

Fromm ayrıca, feminist bir Marksizmin ve cinsiyetin toplumsal olarak kurulmuş doğasına dair çözümlemelerde bulunur. Burada erkek bakış açısının sıkıntılarına işaret eder. Fromm’a göre psikanaliz, ideolojik üstyapı ile sosyo-ekonomik altyapı arasındaki eksik halkayı sağlayabilecek ve materyalizme özgü olan, insanın temel doğası anlayışını ayrıntılarıyla açıklayabilecek yetiye sahiptir (Kellner, 2010, s. 308).

Fromm her zaman Marks’ın *Ekonomik ve Felsefi Elyazmaları*’ndaki antropolojik içerikler üzerinde önemle durmuştur. Bu yönelimi dolayısıyla kendisi, Adorno ve Horkheimer’dan çok, Marcuse’ye yakın olarak görülür. Horkheimer ve Adorno’nun aksine insan özünün tanımlanmasının olanaksızlığına vurgu yapmak yerine Fromm, felsefi bir antropoloji nosyonunu kabul etmiştir. Ayrıca, insan doğasını, dünyayla kurulan ilişki sayesinde ve diğerleriyle etkileşim içerisinde yaratılan bir şey olarak değerlendirmektedir (Fromm, 1961, s. 1).

Fromm eserlerinde, Karl Marks ve Sigmund Freud gibi bilim insanların görüşlerine yer vererek, bu

görüşlerin kendisiyle örtüşen ya da çelişen düşüncelerini aktarmıştır. Özellikle Freud ile ilgili düşünceleri dikkat çekicidir. Fromm’a göre Freud’un insanlık adına yaptığı en önemli buluş, bastırma ve bilinçdışı olgularını keşfetmesidir. Bununla birlikte ilk kez insanın kendi bilgi ve bilinci dışındaki bazı güdülerin etkisi altında kalabileceği olgusu ortaya çıkmış, insanın söyledikleri ve inandıklarıyla, onların davranışlarını belirleyen gerçekte nedenlerin birbirlerinden çok farklı olabileceği anlaşılmıştır. Fakat yine de Fromm’a göre Freud çağının, toplumunun ve kendi sınıfının alışkanlıklarını ve değer yargılarını aşamamıştır. Ona göre Freud, burjuva materyalizminin etkisinde kalmış, dünyaya ataerkil bir gözle baktığı için bazı şeyleri göz ardı etmiştir. Freud, kendi gözlem ve araştırmalarını yalnızca kendi toplumu ve sınıfı içerisinde yaptığı için bu gözlemlerin sonuçlarının bir genellemeye tabi tutmak ve bunları geçerli saymak doğru olmayacaktır. Fromm’a göre her toplum kendi libidinal yapısına, yani temel insan itkilerinin ve sosyal faktörlerin bir birleşimine sahiptir. Sosyal psikoloji bu libidinal yapının bir toplumun birleştiricisi olarak nasıl hareket ettiğini ve bu yapının politik otoriteyi nasıl etkilediğini incelemelidir (Fromm, 1983, s. 7).

Tüm bu çalışmaların yanında Fromm, toplumsal cinsiyet sorunlarını kuramlaştırmak için ciddi bir şekilde çalışarak insan gelişiminde aileye büyük bir önem atfeden ve tüm bu gelişmeleri psikanalitik açılardan yorumlayan Frankfurt Okulu üyelerinden biridir (Kellner, 2010, s. 357).

Sosyal Araştırmalar Enstitüsü’nün Psikanalizle Yakınlaşması

Birçok alanda özgün çalışmalara imza atmış, günümüzde iletişim çalışmaları da dahil olmak üzere sayısız bilim dalına eleştirel perspektiften bakabilme yetisini kazandırmalarıyla bilinen Sosyal Araştırma Enstitüsü üyelerinin psikanalizi benimsemeleri ve kendi çalışmalarına eklemlenmesi uzun bir bekleme sürecini kapsar.

1970’lerde Freud ve Marks’ın farklı bakış açılarına rağmen benzer sorunlar için değindikleri kavramlar, sosyalist eğilimli çoğu düşünür tarafından kabul görmüştür. Fakat bu durum daima böyle olmamıştır. Enstitü’nün kuruluşunun ilk yıllarına denk gelen 1920’lerde psikanalitiğin savunucuları Komünist Parti’de kendilerine yer bulamamış, Freud’un tabu

haline dönüşen çalışmaları Ortodoks Komünist çevrede hiçbir şekilde kabul görmemiştir. Hatta Enstitü kurucularından Adorno'nun "Psikanalizde abartılar dışında hiçbir şey doğru değildir" ifadesi, Enstitü'nün psikanalitiğe olan bakış açısına iyi bir örnektir. Dolayısıyla Sosyal Araştırmalar Enstitüsü'nün psikanalizi, kendisinin Neo-Marksist Eleştirel Teorisi'ne dahil etme girişimi, cüretkâr ve alışılmadık bir adım olarak kabul edilebilir. Bu girişim aynı zamanda Enstitü'nün kuruluş amacını da yansıtarak geleneksel Marksist sınırları aşma arzusunun bir işareti olarak görülmektedir (Jay, 2014, s. 155).

Freud'un Marksizm üzerine görüşlerini sunmak, ileride Sosyal Araştırmalar Enstitüsü ve psikanaliz arasındaki ilişkinin doğru bir şekilde algılanabilmesine zemin oluşturacaktır. Freud'a göre Marksizm gücünü tarih anlayışına ve bu anlayıştan çıkardığı geleceğe ilişkin öngörülere borçlu değildir. Bunun yerine, ekonomik durumun, insanların fikir, ahlak ve sanat etkinliği üzerine yaptığı zorlayıcı etkinin inceden inceye kanıtlanmasına borçludur. Bugüne kadar çok fazla bilinmeyen bağlantılar ve zincirlemeler böylece ortaya çıkmıştır. Marksizme karşı bu yaklaşımının yanı sıra Freud, insanların toplum içindeki davranışlarının yalnızca ekonomik etkenler ile belirlediğini kabul etmenin olanaksızlığını da vurgular. Ona göre, benzer ekonomik koşullar altında yaşayan kişilerin, ulusların, ırkların aynı şekilde davranmadıkları yadsınamaz bir gerçektir. Yalnızca bu olgu dahi sadece ekonomik etkenlerin belirleyici olmadığını bir göstergesidir (Freud, 1996b, s. 205). Bu görüşüyle Freud, amaçlarından biri Marksizm'in eksik yönlerini tamamlamak olan Frankfurt Okulu üyelerinin çalışmaları için önemli bir kaynaktır.

Frankfurt Okulu'nun Carl Grünberg ve Henryk Grossmann kuşağı ile başını Horkheimer'in çektiği kuşak arasındaki en temel farklardan biri, onların psikanalize karşı olan tavırlarındaki farklılıktır. Psikanalizin yavaş yavaş kabul görmeye başladığı bu dönemde artık bu alana ilgisi olmayanlar Enstitü içerisinde dışlanmaya başlamıştır. Bu duruma en etkili örnek, Marksist teorisyen Franz Neumann'ın Enstitü iç çevresi tarafından kabul edilmesini engelleyen faktörlerden biri olarak psikanalize olan ilgisizliğinin gösterilmesidir. Aslında Horkheimer'in Freud'a duyduğu ilginin 1920'lere kadar dayandığı bilinmektedir. Yirmilerin ortasında Erich Fromm'un karısı Frieda Fromm-Reichmann tarafından analiz edilen Leo

Löwenthal kısmen Horkheimer'in bu ilgisini harekete geçiren kişi olmuştur. Bununla birlikte, psikoloji ve sosyalizm arasındaki ilişki o yıllarda Frankfurt Okulu'nun tartıştığı konular arasında yer almaktadır (Jay, 2014, s. 155).

Psikanalizin önemini kavrayan Horkheimer, ilk olarak kendisinin analiz edilmesine karar vermiş, bu iş için psikiyatr olarak Freud'un öğrencisi Karl Landauer'i seçmiştir. Bu analiz ve tedavinin sonucunda bir yıl sonra Horkheimer'i çok rahatsız eden, elinde hazır metin olmadan ders verme güçlüğü çözülmüştür. Sonrasında Landauer, Frankfurt Psikanaliz Enstitüsü'nü kurmaya ikna edilir. 1929'da açılan bu Enstitü doğrudan olmasa bile bir Alman üniversitesiyle bağlantılı, açıkça Freudcu olan ilk kuruluş olarak bilinmektedir (Kellner, 2010, s. 359). Landauer'in yanı sıra, Heinrich Meng de Enstitü çatısı altında çalışmalarda bulunan üyelerden biri olur. Freud'un, Enstitü'nün kurulmasıyla birlikte Horkheimer'a duyduğu minnettarlığı dile getirmek için kendisine iki adet mektup yazdığı bilinmektedir. Fromm ise Enstitü'nün kuruluşundan hemen sonra en önemli isimlerinden biri haline gelir. Fromm, Enstitü Amerika'ya taşındıktan sonra da tekrar Enstitü'ye katılır ve burada kendisini Neo-Freudcu olarak adeder. Böylece, Enstitü'nün Freud ve Marx'ı birleştirme girişimi Fromm ve Horkheimer'in çalışmaları aracılığıyla başlamış olur (Friedman, 2013, s. 30).

Eleştirel Teorisyenlerin Psikanalize Yönelimleri

Sosyal Araştırmalar Enstitüsü'nün ilk yılları, psikanalize olan önyargı ve itimatlılık dolayısıyla çok parlak geçmese de başta Fromm'un Enstitü'ye katılması, Frankfurt Psikanaliz Enstitüsü'nün kuruluşu ve diğer teorisyenlerin psikanalizi kendi çalışmalarına eklemeleriyle birlikte bu alan gitgide önemsenmeye başlanmış, Freud'un teorileri oldukça ilgi görür olmuştur. Sonraları psikanaliz, neredeyse her çalışmada göz ardı edilemeyecek, başvurulması gereken bir bilim haline gelmiştir.

Teorisyenler, zamanla özellikle sosyal psikoloji ve gelişim psikolojisi aracılığıyla kapitalist toplumun sosyo-teorik analizi için, yeni bir psikoloji teorisi kurmanın gerekliliği üzerinde anlaşmışlardır. Enstitü'nün yeni dergisinin ilk sayısında *Tarih ve Psikoloji* başlıklı makalede Horkheimer, Marksist teoriye eklemenecek acil psikolojik bir katkının gerekliliğini savunmuştur (Blunden, 2016, s. 1).

Adorno, psikanalizle ilgili her şeyin yalnızca abartılardan ibaret olduğu düşüncesinin aksine, zamanla, bu konuda en çok çalışacak teorisyenlerden biri olacaktır. İlk olarak 1927’de, Horkheimer’in da teşvikleriyle psikanaliz ve Cornelius’un aşkın fenomenolojisini ilişkilendirdiği ayrıntılı bir çalışma yapar fakat bu çalışma yayımlanmaz. Adorno yaptığı çalışma sonucu bu iki alan arasında fark ettiği ortaklığı “Bilinç-dışının birbiriyle ilişkilili, sembolik olarak bağlantılı yapısına yaptıkları ortak vurgu ve onların geçmişteki deneyimlere ulaşmak için güncel deneyimlerle başladıkları ortak girişim” (akt. Jay, 2014, s. 157) olarak ifade eder. Adorno, bu karşılaştırmayla ilk kez felsefe ve psikanaliz arasında bir bağ kurar. Adorno, Enstitü çatısı altında yapılacak olan çalışmalar için Freudcu psikolojinin itici gücü olmaksızın düşünülemez olduğunu ve çeşitli Freudian kavramlarından faydalanmanın gerekliliğine dikkat çeker (Lee, 2014, s. 310).

Frankfurt Okulu’na yaptığı katkılarla bilinen siyaset felsefecisi Herbert Marcuse’nin Enstitü’nün diğer üyelerinin tersine Amerika’ya gelene dek psikanalize ciddi bir ilgi duymadığı bilinmektedir. O, diğer teorisyenlere göre fazla rasyonalist kalır. Özne ile nesnenin olası uzlaştırmasına vurgu yapan Marcuse, bireysel psikolojiye toplumsal bütünlükten daha az ilgi duymuş, ailenin rolünü toplumun bir taşıyıcısı olarak kabullenmekten kaçınmıştır (Marcuse, 2010, s. 27). Bu yaklaşımıyla Marcuse, Fromm’un ailenin rolünü savunduğu anlayışıyla çelişir.

Aslında Marcuse’nin 1930’lu yıllarda yaptığı çalışmaların çoğunda, Freud’a olan sonraki ilgisine yönelik üstü kapalı dokundurmaları fark edilir. Örneğin, aklın ve mutluluğun diyalektik bütünlüğündeki hazcı uğrağın, yani Freud’un libido kuramının geçerliliğini kabul eden Marcuse, idealizmin çileci eğilimlerine karşı çıkmıştır. Genel olarak, cinsel baskı, sırf psikolojik olan boyutunun ötesinde, ona politik bir anlam veren sömürüye yönelik eleştirisinde de yer almaktadır. Marcuse, baskılanmış cinsellik ile saldırganlık arasındaki ilişkiye daha o zamanki, hazcılıkla ilgili makalesinde yer vermiştir. Bu ilişki, 1955’te yazdığı *Eros ve Uygarlık*’ta da büyük rol oynar (Floyd, 2001, s. 103). Marcuse, *Eros ve Uygarlık*’ta Fromm’un mit olarak nitelendirip reddettiği bu devrimci Freud’u kurtarma çabasındadır. *Eros ve Uygarlık*, Eleştiren Teori’nin Freud’a yönelik ilk ilgisinin devamı niteliğindedir. Ayrıca Marcuse, burjuva ideolojisinin görev ve sadakati hazdan üstün gösteren sevgi anlayışını eleştirmiştir (Marcuse, 1955, s. 12).

1940’lara gelindiğinde ise Enstitü’nün çalışmalarının çoğunda, örneğin *Otoriteryan Kişilik Üstüne, Aydınlanmanın Diyalektiği*, Löwenthal’ın *Hilekarlığın Peygamberleri*’nde Freud’un etkisi açıkça ortadadır. Enstitü Almanya’ya döndükten sonra, Freud’un bu etkisinin Enstitü’nün hem teorik hem de ampirik çalışmalarında önemli bir payı olacaktır.

1942 yılında Frankfurt Okulu’nun Freud’a karşı tavrını öğrenmek isteyen ünlü ben-psikoloğu Ernst Kris, Löwenthal ile bir görüşme talep eder. Löwenthal, nasıl cevap vermesi gerektiği konusunda Horkheimer’dan tavsiye alır. Horkheimer’in sözleri Enstitü’nün Freud’a karşı genel kanısını da yansıtır: “Bana kalırsa oldukça olumlu olmalısın. Freud ve onun birlikte çalıştığı kişilere gerçekten çok şey borçluyuz. Onun düşüncesi temel taşlardan biridir ve o olmasaydı bizim felsefemiz şu anda olduğu şey olamayacaktı. Son haftalarda onun ne kadar büyük bir düşünür olduğunu yeniden anladım... Libidosuz psikoloji, bir bakıma psikoloji sayılmaz ve Freud, kendi çerçevesi içinde psikolojiye takılmayacak kadar büyüktü... Freud, nesnel bir şekilde psikanalizden ayrılıyordu, oysa Fromm ve Horney, halk psikolojisine geri döndüler, hatta kültürü ve toplumu psikolojik terimlerle anlattılar.” (Lee, 2014, s. 311). Horkheimer bu yaklaşımıyla aynı zamanda, Freud’un düşüncesinde varolan burjuva öğelerin su götürmez bir şekilde hâkim olduğu suçlamasını reddetmekte, Freud’a Frankfurt Okulu çalışmalarında büyük önem atfetmektedir.

Adorno, 1946’da *Social Science and Sociological Tendencies in Psychoanalysis (Sosyal Bilimler ve Psikanalizde Sosyolojik Eğilimler)* başlığıyla bir tebliğ sunar. Bu metin de Horkheimer’in ifadelerine benzer şekilde hem Enstitü’nün Freud’a olan sempatisine dair söylediği şeyler açısından hem de Marcuse’nin Eros ve Uygarlık’taki ünlü revizyonizm eleştirisinin bir ön habercisi olarak ilgi çekicidir (<http://www.iep.utm.edu/frankfur/> E.T. 28.12.2016).

Adorno’nun, 1950 yılında yayımlanan *Otoriteryan Kişilik Üstüne* adlı kitabı psikanalizin kullanıldığı önemli çalışmalardan biridir. Kitapta; Potansiyel faşist birey mevcutsa, o kesin olarak nasıl biridir? Anti-demokrat düşüncüyü oluşturan şey nedir? Böyle birinin içindeki düzenleyici güçler nelerdir? Bu birey mevcutsa, gelişme tarzı ve bu gelişmeyi belirleyen etkenler nelerdir? gibi sorulara cevap aranmıştır. Çalışma, Frankfurt Okulu üyelerinin Almanya’dan

Amerika'ya gittikleri bir dönemde Önyargı Üstüne Çalışmalar başlıklı bir çalışmaya Adorno tarafından eklenen *Otoriteryan Kişilik* adlı bölümden oluşturulmuştur. Çalışmada Adorno'nun psikanalizi kullanma yöntemi, diğer teorisyenlerin çalışmaya olan katkıları gibi önemli detaylar kitabın kapağında yer alan Adorno'nun açıklamalarında da yer almıştır (Adorno, 2011).

Adorno, daha sonraları, Marcuse'nin bu konudaki görüşlerini de paylaşarak, revizyonistlerin Freud'un içgüdü teorisine yönelik eleştirilerini inceleyerek işe koyulmuştur. Adorno, içgüdü psikolojisinin, ya insan ruhunun sabit içgüdülere mekanik bölünmesi ya da neredeyse sonsuz varyasyonları olan hazdan ve kendini koruma çabasından ruhun esnek bir çıkarımı anlamına gelebileceğini ileri sürmüştür. Freud ise burada ikinci tanımın içerisine girer. Bu yüzden, mekanik olma durumu, bu yakıştırmayı gerçekten hak eden karakter tiplerinin cisimleştirilmesiyle, revizyonistler, Freud'u mekanik olmakla suçlayarak hataya düşmüşlerdir. Revizyonistler, Adorno'ya göre, libidonun "iç tarihine" Freud'dan daha az aşınaydılar. Bunun yanı sıra, egonun önemine aşırı vurguda bulunarak revizyonistler, egonun id ile genetik etkileşimini görmezden gelmişler, gözle görünür bir şekilde Freud'un sözde içgüdü psikolojisini suçlama yoluna girmişlerdir (Lee, 2014, s. 316).

Revizyonistler, çocukluk deneyimlerinin oynadığı rolü, özellikle kişilik gelişimini çok fazla etkileyen travmaları mümkün ölçüde azaltarak bütüncül karakter teorisi oluşturmuşlardır. Freud'un parçalanmış modern kişiliğin oluşumunda travmatik şokların önemine olan duyarlılığı revizyonistlerin çalışmalarında kaybolmuştur. Adorno, bunun üzerine yayımlanmayan fakat Löwenthal'in derlemesinde yer alan *Social Science and Sociological Tendencies in Psychoanalysis* adlı çalışmasında şöyle yazmıştır: "Eşsiz, parçalı dürtülere karşıt olarak bütünlük üzerine yapılan vurgu, toplumumuzda gerçekleşmesi asla mümkün olmayan kişiliğin birliği olarak adlandırılan şeye karşı duyulan uyumlu inanca işaret eder. Freud'un en büyük katkılarından biri, bu bahsi geçen birlik mitini alaşağı etmesiydi." (akt. Jay, 2014, s. 182).

Fromm, Freud'u insani sıcaklıktan yoksun otoritesinden dolayı eleştirirken (Fromm, 1983, s. 18), Adorno, gerçek devrimcilerin sık sık katı ve soğuk olarak yaftalandığını vurgulamıştır. Adorno'ya göre; "Sevgi-

nin doğrudan herhangi bir göstergesi, sadece nefreti çoğaltan aynı koşulları doğrulamaya hizmet ederken, toplum, sevginin gerçekliğinin ancak varolana karşı duyulan nefretle ifade edildiği bir uç noktaya kadar evrilmişti." Adorno şu cümlelerle çalışmasını bitirir: "Sırf umutsuzlar uğruna bize umut verilmiştir. Zannediyorum ki Freud'un insanlara yönelik düşmanlığı, belki de bize kalan umudun yalnızca ifadesi olan umutsuz bir sevginin açıklamasından başka bir şey değildir." (akt. Jay, 2014, s. 183).

Fromm, Marcuse ve Adorno'nun revizyonistlerin hepsini aynı kefeye koymasını yanlış bulmuş ve özellikle Marcuse'nin görüşlerini çürütmeye çaba göstermiştir. Ona göre, Marcuse'nin düşüncesinin olumsuz çıkarımları dünyanın nihilistçe reddinden başka bir şeye yol açmayacaktır. Marcuse, Fromm'un nihilist olarak suçlamasını kabul ederek nihilizmin, belki de mevcut dünyanın izin verdiği tek gerçek hümanizm olduğunu savunur. Bu yaklaşımı onu Horkheimer ve Adorno'ya yaklaştırır. Fakat Fromm ve Marcuse her ne kadar görüş farklılıkları yaşasalar da en azından ölüm içgüdüsünün gücü ve dayanıklılığı konusunda uzlaşıyor gibidir. Bu bağlamda, Fromm'un Özgürlükten Kaçış'ta ifade ettikleri Marcuse'nin Nirvana ilkesine dair yorumlarına oldukça yakın görülür: "Ölüm içgüdüğü varsayımı, Freud'un daha önceki kuramlarında dikkate alınmamış olan yıkıcı eğilimlerin önemini ele alması açısından doyurucudur. Ama yıkıcılık ölçüsünün bireyden bireye ve toplumsal gruptan gruba korkunç farklılıklar gösterdiği olgusunu yeterince hesaba katmayan biyolojik bir açıklamaya sığınması bakımından doyurucu değildir" (Fromm, 1996a, s. 151).

Teorisyenler, ortak birçok çalışmada da bulunurlar. Horkheimer'in açılış dersinde, işçilerin arasındaki otorite yapılarını araştırarak bir projenin duyurusu yapılmış ve bu proje, ampirik çalışmanın çoğunu yönlendiren Fromm sayesinde ilerlemiştir. Bu çalışmada öngörülen şey, pek çok psikoloğun hatalı bir şekilde meşrulaştırdığı burjuva normlarının reddedilmesidir. Buna göre Fromm, mevcut topluma özgü bir deneyimi evrenselleştirmeye yönelik genel eğilimin, Oedipus Kompleksi'nin, aslında patriarkal toplumlarla sınırlı olmasına rağmen, bütün insanlık tarihini kapsayacak şekilde genişletilmesiyle kendini gösterdiğini ileri sürer. Geçerli bir sosyal psikoloji, toplumun sosyo-ekonomik temeli değiştiğinde, toplumun libidinal yapısının toplumsal işlevinin de değişeceğini kabul etmelidir (Jay, 2014, s. 165).

Fromm'un hoşgörü tartışması da incelenmeye değer konular arasındadır. Çünkü bu tartışma Enstitü'nün diğer üyelerinin de ortaklaştığı bir tutumu ifade eder. Daha sonra bu tutum Marcuse'nin en etkili makalelerinden birinde de tekrarlanır. Fromm başlangıçta hoşgörü adına verilen burjuva mücadelesinin, toplumsal baskıya karşı verildiğini yazmıştır. Fakat ne zaman ki orta sınıf sosyal yönden baskın çıkmaya başlamış, işte o zaman hoşgörü anlayışı, ahlaki bir *laissez faire* (bırakınız yapısınlar) maskesine dönuşmüştür (Jay, 2014, s. 171).

Frankfurt Okulu'nun son dönemi olarak adlandırılan, üyelerin Marksizmden büyük oranda bir kopuş sergilediği 1970 sonrası dönemde ise psikanalizle ilgili çalışmalar Habermas'ın bir dönem çalışmalarında psikanalizi devreye sokmasıyla sürer. Habermas, psikanalizi eleştirel bilime model almasının nedenini psikanalizin hem bir bilim dalı olarak kendi üzerine düşünme boyutuna sahip olması hem de öznelere kendi üzerine düşünme imkânı sağlaması olarak açıklar. Psikanaliz ile birey, kendi üzerine düşünerek kendi geleceklarine yönelik değerlendirmelerde bulunabilir. Habermas'a göre bu değerlendirmeyi mümkün kılan ise eleştirel bilgidir (Habermas, 1971, s. 214). Habermas'ın psikanaliz ile senteze ulaşma anlayışı birçoğ eleştiriye tabi tutulmuştur. Nitekim Habermas zaman içinde düşüncelerini gözden geçirmiş ve psikanaliz ile ilgili yaklaşımını terk etme eğilimine girmiştir.

Erich Fromm'un Sigmund Freud ile Birleştiği ve Çatıştığı Konular

Sosyal Araştırmalar Enstitüsü'nün psikanalizle ilgili çalışmalarına hız kazandıran isim kuşkusuz Erich Fromm'dur. Horkheimer ve diğer teorisyenler Fromm'un katkıları konusunda genel bir uzlaşım içindeydiler hatta onun Freud ile ilgili ilk eleştirilerine katılırlar. Enstitü, Fromm'un psikanaliz ile Marksizmi birleştirme umutlarını benimser (Kellner, 2010, s. 359). Fakat Fromm'un, Enstitü'ye katıldığı ilk yıllarda Freud'un psikanaliz kuramına yönelik bakış açısında zamanla farklılıklar oluşmuş, bunun sonucunda Enstitü'nün diğer üyeleriyle de zaman zaman karşı karşıya gelmiştir. Fakat bu aşamaya geçmeden önce Fromm ve Freud arasındaki ilişkiyi açıklamak gerekir.

1926'da başladığı gerçek hastalarla birlikte yürüttüğü klinik çalışmalar Fromm'a göre diğer Enstitü üyele-

rinin mahrum kaldığı, paha biçilemez, teşvik edici bir güçtür. Fromm, ideolojik öğretileri toptan bir şekilde genel ruhsal ihtiyaçlara atfetmek yerine, belirli toplumsal gruplar arasındaki farklara yönelik bir duyarlılığı savunur. Fromm, birey ve toplum arasında aracı kavramlar olarak psikanalitik mekanizmaları kullanırken, özellikle Freud'a özgü bir bileşeni, babaya karşı duyulan ödipal hınç anlayışına dayanarak otoriteye karşı düşmanlıktan bahsetmesini de ele almıştır (Fromm, 1983, s. 47). Aslında bu, sonraları Enstitü'nün Freud'un birçoğ kavramını kullanım biçimi olacaktır.

Freud'un gerçek hedeflerinin insana özgü tutkuları anlayabilmek olduğunu ileri süren Fromm, Freud'un henüz psişe üzerindeki hormonal etkiler konusunda çok az şey bilindiği bir dönemde fizyolojik ve psikolojik ilişkinin en belirgin olduğu bir olayı, cinselliği gözlemleyebildiğinden bahseder. Bunun yanı sıra, Freud'un dünyaya otoriter ve ataerkil bir burjuva gözüyle bakmasını eleştirir ve Freud'un kadınla erkeğin eşit olmadıkları inancını taşımalarının onun sisteminin en kabul edilemez yanı olduğunu ifade eder (Fromm, 1983, 15).

Freud'un 1933 yılında katıldığı bir konferansta kadının doğası gereği narsist ve sevme yeteneği olmayan ve cinsel açıdan da soğuk bir varlık olduğunu ifade etmesi üzerine Fromm bu tutumun tamamen erkek propagandası amacıyla yapıldığını öne sürer. Ona göre, orta sınıftan bir kadın genel olarak soğuktur çünkü burjuva evliliklerinin sahip olma karakteri kadınları cinsel açıdan soğuk olmaya itmektedir ve içinde buldukları koşullar altında böyle görünmeye de hakları vardır (Fromm, 1983, 17).

Freud'un onda yol açtığı hayal kırıklığının büyümesine paralel olarak Fromm, aynı zamanda Enstitü'nün diğer üyelerine de yabancılaşır. 1936'da Enstitü'nün kadrosu tarafından basılan ortak bir araştırma projesinde otoriteyle ilgili psikolojik bir analizle katkıda bulunduktan sonra modern toplumda acizlik duygusuyla ilgili bir makale daha yazmış, 1939'da Enstitü ile yollarını ayırarak kendisini klinik çalışmalarına adanmıştır. Fromm'un ayrılmasından sonra Enstitü psikanalizle ilgili teorik sorunları tartışan yayınlara fazla zaman harcamaz. 1939'da Horkheimer, Freud'u Diltley'la karşılaştırdığı bir çalışma yapmış ancak bu tercihinin nedenlerini kapsamlı bir şekilde açıklamamıştır (Jay, 2014, s. 178). Fromm Enstitü sonrası çar-

lışmalarında çoğu zaman Marks'ın yabancılaşma kavramına başvurmuştur. (Kellner, 2010, s. 359). 1940'ta psikolojiyi aşmaya ve insan doğasına dayanan etik bir sistem kurmaya girişir.

Zamanla Fromm sadece Enstitü'yü değil, aynı zamanda Ortodoks Freudculuk anlayışını da geride bırakır. Fakat bu onun ilk konumuna ilişkin görüşleri tamamen terk ettiği anlamına gelmez. Fromm bu duruma ilişkin görüşlerini Martin Jay'e gönderdiği 14 Mayıs 1971 tarihli mektubunda açıklar: "Freud, libido teorisine özdeşleştirilmediği, asla Freudculuğu bırakmayacağı... Freud'un en büyük başarısını bilinçdışı kavramında, bilinçdışının nevrozlarda, rüyalarda vside ortaya çıkmasında, direnme ve dinamik karakter kavramında görüyorum. Bu kavramlar, benim için bütün çalışmalarımın en önemli kavramları olarak kaldılar; libido teorisini terk ettiğim için, Freudculuğu terk ettiğimi söylemek zorlayıcı bir ifadedir. Ne olursa olsun asla psikanalizi bırakmadım. Asla kendi okulumu kurmak istemedim. Her zaman Freudcu Ortodoks anlayışı ve Freudcu uluslararası kuruluşun bürokratik yöntemlerini eleştirdim fakat bütün teorik çalışmam, meta-psikoloji hariç, Freud'un en önemli bulgularını dikkate alıyordum." (akt. Jay, 2014, s. 160). Fakat Freud'un libido teorisinin ona ait neredeyse tüm çalışmaların merkezi olması, sonradan Fromm'un da Freud'dan daha da uzaklaşmasına sebep olacaktır.

İki yıl sonra Fromm'un en çok okunan kitabı Özgürlükten Kaçış yayımlanır. Amerika'nın savaşa gireceği otoriterciliğin açıklaması olarak kitap büyük ilgi görür. İnsanın "varoluşsal" durumu diye adlandırabileceğimiz şeye duyulan ilgi, Özgürlükten Kaçış'ın bir "ilk" olmasını da gündeme getirir. Fromm için kitabın ana konusu şu şekildedir: "Özgürlükten Kaçış, insanın, pek çok tehlikeyle karşı karşıya olmasına karşın, kendisini güvenlikte ve korunmuş hissettiği Ortaçağ'ın çökmesinin, insanda yarattığı kaygı görüngüsünün bir çözümlemesidir. İnsanoğlu, yüzyıllar süren mücadeleden sonra, aklından hayalinden geçmeyen bir maddi servet oluşturmayı başardı; dünyanın bazı yerlerinde demokratik toplumlar oluşturdu ve yakınlarda, kendisini yeni totaliter yönetimlere karşı savunmada zafere ulaştı: bütün bunlara karşın, Özgürlükten Kaçış'taki çözümlemede açıklanmaya çalışıldığı üzere, çağdaş insan hâlâ kaygılı; özgürlüğünü çeşit çeşit diktatöre teslim etmeye doğru gidiyor; ya da kendisini makinanın küçük bir çarkına dönüştürmüş, karnı tok, sırtı pek, ama özgür bir

insan değil de bir robot haline gelerek bu özgürlüğü yitirmek yönünde ilerletiliyor." (Fromm, 1996, s. 16). Fromm'un, Marks'ın gençlik dönemi çalışmalarında oldukça etkileyici bulduğu yabancılaşma kavramı, bu yaklaşımının merkezinde yer almıştır.

Fromm, ilk kez 1962 yılında yayınlanan *Beyond the Chains of Illusion: My Encounter with Marx and Freud* adlı çalışmasında hayatının sonuna dek kendisini Marksist olarak tanımlarken çalışmadaki ilgisini Marks ve Freud'un fikirlerinin kritik-bütünleşmesini sağlamak olarak açıklamaktır. Fromm çalışmasının henüz başında kendisi için asıl önemli olan düşünürün kesinlikle Marks olduğunun altını çizer. Marksizm ve Hümanizm'i eşdeğer kılan Fromm, Marksizm'de amacın belirli bir sınıfın diktatörlüğü değil, sınıfın kendi başına kaldırılması olduğunu ifade eder (Fromm, 1962, s.11). Görüldüğü üzere burada Freud ve Marksizm'in en büyük çelişkisi ortaya çıkar. Çünkü Freud'a göre toplum arasında hiçbir zaman eşitlik sağlanamaz.

Fromm'a göre Freud, kişilik olarak radikal olmamasına rağmen yarattığı teorisi kuşkusuz ki radikaldir. Bu teori, insanı evrenin merkezine koyan ve onun her güce erişebileceğini, her şeyi bilebileceğini savunan düşüncenin son dayanaklarını da yıktığı ve bilinçli düşüncenin insan yaşamını belirleyen tek öğe olmadığını kanıtladığı için, radikaldir. Freud'un en büyük buluşu bilinçli düşüncemizin bize gerçek duygu ve düşüncelerimizin ancak bir bölümünü, o da bir tül perde arkasından gösterebildiğini ve gerçeği çoğu kez gizlediğini ortaya koyması olmuştur. Dolayısıyla Freud'un bu buluşu devrimci bir nitelik taşımaktadır ve insanlara içinde yaşadıkları toplumların yapısı hakkında büyük bilgiler vermektedir. Hatta belki de bu sayede toplumları insanlığın gerçek ilgi ve istekleri doğrultusunda yeniden biçimlendirmek mümkün olacaktır.

Sonuç

Kuşkusuz ki Freud, psikanalizin kurucusu ve psikanalitik yöntemlerin insan hayatını ve toplumları yönlendirmek, kişinin varolan sorunlarının kaynağını tespit etmek ve tedavi etmek amacıyla etkili bir şekilde kullanılmasını sağlayan kişi olarak dünyada tüm disiplinler için önemli bir yol açmıştır. Özneyi merkeze alan teorileriyle ve *ben*'in oluşumu ve gelişimi ile ilgili çıkarımlarda bulunan Freud'un bu çalışmaları sosyoloji, sanat, politika, tarih, bilim ve felsefe gibi birçok alanda kaynak olarak kullanılır olmuştur.

Sosyal Araştırmalar Enstitüsü, kuruluşundan bu yana hemen hemen her bilimsel alanda özgün çalışmalara imza atan birçok teorisyenin bulunduğu bir okuldur. Enstitü'nün yayımladığı bu çalışmalar, araştırmalara yeni perspektifler kazandırması ve bilimsel değerlendirmeleriyle günümüzde bile birçok çalışmanın kuramsal temelini atılmasını sağlamıştır. Bireyi, toplumu, toplumun içinde bulunduğu koşulları, o toplumda meydana gelen olayların neden ve sonuçlarını en doğru şekilde analiz edebilmek için psikanalitik yöntemlerin kullanılması, bu kuramcılara göre, Enstitü'nün ilk yıllarında göz ardı ettiği bir eksikliğin tamamlanmasını sağlamıştır.

Eleştirel teorisyenlerin yazdıkları kitaplar, makaleler ve dahası yaptıkları ampirik çalışmalar ile anketler göstermektedir ki, bu bilimsel çalışmalara psikanalizin eklenmesi bireysel ve toplumsal olaylara bambaşka bir açıdan bakılmasını sağlamış, bu sonuçlar, Freud'un ortaya koyduğu kuramsal çalışmaların haklılığını da desteklemiştir. Freud, Enstitü ile birebir ilişkisi olmadığı halde kuramsal çalışmalarda kullanılan en önemli kaynaklardan biri haline gelmiştir.

Enstitü'nün psikanalizle yakınlaşmasında öncü kişilerden biri olan Fromm'un Freud'un Oidipus Kompleksi, İçgüdü Teorisi, Rüya Yorumları ve Bilinçdişi gibi teorileriyle ilgili yöntem ve eleştirileri, Eleştirel Okul ve psikanaliz ilişkisinin en güçlü şekilde açığa çıktığı dönem olarak göze çarpmaktadır. Fromm, gerek Enstitü içerisinde Adorno ve Horkheimer ile yaptığı ortak çalışmalarla, gerek Marcuse ile çeliştiği konularda sunduğu eleştirilerle, gerekse Freud'un kuramlarına getirdiği farklı yorumlarla Enstitü'nün psikanalizle bütünleşmesine katkı sağlayan en önemli teorisyenlerden biridir. Dolayısıyla, Sosyal Araştırmalar Enstitüsü'nün kuruluşunun en temel sorunsalı olan Marksizm'e eleştirel bir perspektiften bakmak ve onun eksik kalan yönlerini tamamlamak için yapılan çalışmalara psikanalizin eklenmesi, Enstitü'nün bu konudaki en başarılı yönelimlerindedir.

Günümüzde birçok Marksist bilim insanı Freud'un insan psikolojisi üzerine açıklamalarını kabul etmekte, bazıları ise bu açıklamaların bilimsel gerçeklikten uzak olduğunu, varsayımlardan ibaret olduğunu ifade etmektedirler. Tüm bunların yanı sıra Lacan ve Jung gibi kuramcılar psikanalize yeni bir boyut kazandırmış, Freud merkezli psikanaliz çalışmalarından sıyrılmayı başarmışlardır. Bu kişiler, kendi perspek-

tiflerinden psikanalizi açıklamaya çalışmış, Freud'un tabu haline gelen birtakım görüşlerini de eleştirerek kendi bakış açılarını yansıtmışlardır. Sonuç olarak, Sosyal Araştırmalar Enstitü'nün, psikanalizi çalışmalarına eklemesi ve önemsemesi, bu çalışmaların başarısı açısından oldukça önemlidir. Fakat Freud'un psikanaliz konusunda çalışmaları bu alanın bir bilim olarak benimsenmesi ve ilerlemesi açısından göz ardı edilemez olsa da psikanalizin salt Freud'un açıklamaları benimsenerek kabul görmesi bugün mümkün değildir ve olmamalıdır.

Kaynakça

- Adorno, T. (2011). *Otoritaryen Kişilik Üstüne Niteliksel İdeoloji İncelemeleri*. Doğan şahiner (Çev.) İstanbul: Say.
- Ahmed, S. (2012). "Sigmund Freud's psychoanalytic theory Oedipus complex: A critical study with reference to D. H. Lawrence's "Sons and Lovers" *Internal journal of English and Literature* doi: 10.5897/IJEL11.137
- Blunden, A. (2006). *Psychology and Critical Theory* https://www.academia.edu/11716447/Psychology_and_Critical_Theory
- Brenner, C. (1998). *Psikanaliz Temel Kavramlar*. Işık Savaşır ve Yusuf Savaşır (Çev.). Ankara: HYB.
- Kellner, D. (2010). Frankfurt Okulunu Yeniden Değerlendirmek: Martin Jay'ın Diyalektik İmgelem'inin Eleştirisi. Emre H. Bağce (Ed.) *Frankfurt Okulu* içinde (s. 134-164). Ankara: Doğubatı.
- Floyd, K. (2001). *Rethinking Reification: Marcuse, Psychoanalysis, and Gay Liberation Social Text*, Duke University Press. <http://muse.jhu.edu/article/31893>
- Freud, S.(1996a). *Beş Konferans ve Psikanalize Toplu Bakış*. Kamuran şıpal (Çev.) İstanbul: Cem.
- Freud, S.(1996b). *Psikanaliz Üzerine*. A. Avni Öneş (Çev.) İstanbul: Say.

- Freud, S.(2006). *Rüya Yorumları 1*. Akın Kanat (Çev.) İzmir: İlya.
- Freud, S. (2009). *Cinsiyet Üzerine*. Avni Öneş (Çev.) İstanbul: Say.
- Friedman, L. J. (2013). *The Lives of Erich Fromm*. Columbia University Press, USA goo.gl/J6r6CU
- Fromm, E. (1961), *Marx's Concept of Man*. USA.
- Fromm, E. (1962). *Beyond the Chains of Illusion: My Encounter with Marx and Freud*. London: Blommsbury.
- Fromm, E. (1983). *Freud Düşüncesinin Büyüklüğü ve Sınırları*. Aydın Arıtan (Çev.) İstanbul: Arıtan.
- Fromm, E. (1996). *Özgürlükten Kaçış*. Şemsa YeğİN (Çev.) İstanbul: Payel.
- Fromm, E. (2014). *Rüyalar, Masallar, Mitler- Sembol Dilinin Çözümlemesi*. Aydın Arıtan ve Kaan H. Ökten (Çev.) İstanbul: Say.
- Geçtan, E. (1980). Erich Fromm ve İnsancı Psikoloji. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/40/504/6084.pdf>
- Habermas, J. (1971). *Knowledge and Human Interests*. Jeremy J. Shapiro (Çev.) USA.
- Jay, M. (2014). *Diyalektik İmgelem, Frankfurt Okulu'nun Tarihi ve Çalışmaları (1923-1950)*. Sevgi Doğan (Çev.) İstanbul: Ayrıntı.
- Lee, N. (2014). Sublimated or castrated psychoanalysis? Adorno's critique of the revisionist psychoanalysis: An introduction to 'The Revisionist Psychoanalysis' Philosophy and Social Criticism doi: 10.1177/0191453713520162
- Marcuse, H. (1955). *Eros and Civilization: A Philosophical Inquiry into Freud*. Reprint 1998. London: Routledge.
- Marcuse, H. (2010). *Tek Boyutlu İnsan İleri İşleyim Toplumunun İdeolojisi Üzerine İncelemeler*. Aziz Yardımlı (Çev.) İstanbul: İdea.
- <http://www.iep.utm.edu/frankfur/> E.T. 28.12.2016